

*Наталія ДАЩЕНКО
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету
ім. В. Гнатюка*

УДК 070.4

Редакторсько-видавничі трансформації газети „Тернове поле“

Простежено редакторський та видавничий розвиток газети „Тернове поле“ (1989-1999 рр.). Оцінено окремі поліграфічні риси видання. Здійснено спробу розглянути видавничу політику через аналіз періодичності, редакційного та авторського складу, підбору матеріалів за тематикою та жанрами.

Ключові слова: газета „Тернове поле“, періодичність, редактор (редколегія), тематична сторінка, спецвипуск, автура, жанровий спектр.

Неофіційна періодика початку становлення української державності суттєво позначилася на розвитку демократії в країні. Наприкінці 80-х років ХХ ст. ще впливовою та авторитетною була мережа номенклатурних видань, для яких неофіційна преса (*періодика*) (або, як її ще називають, *самвидавна, неурядова, незареєстрована, нелітована, неформальна, непрофесійна, вільна, невідповідна, незалежна, альтернативна*) складала серйозну конкуренцію.

Альтернативна преса стала одним із проявів гласності, медіумом громадських організацій та партій демократичного спрямування: „поява незалежної преси мала надзвичайно велике значення, і суспільство, ковтнувши свободи слова, усвідомило, що повернення до одностайності, однопартійності й однодумності вже не може бути“ [12].

Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. в Україні спостерігався, за характеристикою В. Кіпіані, „справжній бум неофіційної преси“. Найбільшими центрами її виготовлення були Київ (близько 250 назв), Львів (понад 100 назв), Житомир, Луцьк, Дніпропетровськ, Одеса, Харків. Прикметно, що самвидав виходив і в маленьких містечках і навіть селах – Снігурівці на Миколаївщині, Тернах на Сумщині, Великих Бірках на Тернопільщині, Острові на Київщині, Дубовому на Закарпатті, Новокльоновому в Криму... Друк здійснювався в умовах напівпідпілля, здебільшого у столиці Литви – Вільнюсі, а також інших містах Балтії” [9].

У 1991 р. Рух видавав 46 часописів. З-поміж них С. Бондаренко виділяє такі газети осередків НРУ: „Вибір“ (Київ), „Вільне Поділля“ (Вінниця), „Вільне слово“ (Закарпаття), „Вісті“, „На сполох!“ (Харків), „Віче“ (Житомир), „Віче“ (Львів), „Волинь“, „Рада“ (Рівне), „Галичина“ (Івано-Франківськ), „Троада“ (Чернігів), „Демократичний вибір“ (Одеса), „Дум-

ка” (Кіровоград), “За київським часом” (Київ), “Народна справа” (Луцьк), “Тернове поле” (Тернопіль), “Рух” (Запоріжжя), “Вісник Руху” (секретаріат НРУ) та ін. [2, с. 200].

У Тернополі виходили такі часописи: “Дзвін” – видання Тернопільського обласного історико-просвітницького товариства “Меморіал” (перший випуск – у липні 1989 р.); “Тернове поле” – видання Тернопільської крайової організації Народного руху України за перебудову (жовтень 1989 р.); “Наша справа” – самопис студентського товариства “Червона калина” (1989 р.); “Посвіт” – видання культурно-просвітницького товариства “Вертеп” (грудень 1989 р.); “Тернистий шлях” – незалежна газета Тернопільської філії УГС (січень 1990 р.); “За віру і волю” – партійна місячна газета Тернопільської крайової організації християнських демократів (№1(2) 1991 р.); “Тернистий шлях” – газета обласної організації УРП (1990 р.); “Цвіт України” – перша в Україні газета української скаутської організації станиці Тернопіль (1991 р.).

Сьогодні у різних галузях науки (філології, історії, соціальних комунікаціях) досліджується феномен демократичної преси кінця 80-х – 90-х рр. минулого століття. Так, С. Костилева у докторській дисертації “Становлення і розвиток друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті рр. ХХ ст.)” провела комплексний історичний аналіз процесу становлення та розвитку системи друкованих засобів масової інформації новітньої України за останнє п’ятнадцятиріччя ХХ ст. Особливу увагу науковець зосередила на визначенні ролі політико-ідеологічних, економічних та культурних чинників у розвитку української преси, з’ясуванні характеру взаємодії політичної системи та системи засобів масової комунікації, на систематизації емпіричного матеріалу, аналізі суттєвих змін типологічних рис і структурних елементів української періодики за умов розвалу СРСР і трансформацій пострадянського суспільства [11]. О. Щербаківа у кандидатській дисертації “Проблема формування національної еліти України крізь призму преси 90-х років” здійснила одну з перших в українському журналістикознавстві спроб розкрити роль впливу сучасної вітчизняної преси на процес формування національної еліти та віддзеркалення у пресі її метаморфоз у контексті соціокультурних та внутрішньополітичних реалій. Серед основних досліджених аспектів: роль преси в організації громадського дискурсу з елітарної проблематики на тлі проблем трансформації українського суспільства; основні тенденції, особливості та приклади закладення у масову свідомість ключових елітарних понять медіазасобами; тематичний діапазон елітарної проблематики на шпальтах сучасної газетно-журнальної періодики та ін. [19].

Нині дослідники відзначають, що у свій час “набув поширення регіональний аспект діяльності Народного руху України. Так, М. Тиский розглядає у своїй праці історію виникнення Руху на Волині; М. Голубець досліджує питання НРУ на Львівщині у перший рік його становлення; Б. Степанішин вивчає історію Народного руху на Рівненщині в контексті діяльності інших громадських об’єднань, зокрема “Просвіти”. Етапи становлення Народного руху України на Збаражчині розглянуто у двох книгах “Народний Рух на Збаражчині. Історія зародження і становлення”, “Народний Рух України на Збаражчині. Шляхи утвердження”. “У них висвітлено історію створення та розбудови в Україні і, зокрема, на Збаражчині (Тернопільська обл.) першої легальної громадсько-політичної організації, яка ще в часи одноосібного правління КПРС відкрито проголосила прагнення вибороти Самостійну демократичну Україну, тобто виконати основне програмне завдання ідеології українського націоналізму. На основі документів і фактів простежено боротьбу НРУ в цьому регіоні за національно-державне відродження [2, с. 194].

Сьогодні у науковій періодиці постійно з’являються публікації, що стосуються дослідження різних аспектів регіональної преси: І. Павлюк “Українська преса Волині 1990-2000 років як інформаційно-культурне явище” [15]; М. Дяченко “Жанрові трансформації інтерв’ю в регіональній пресі 70–90-х рр. ХХ ст.” [8]; публікації В. Сімперовича [16]; О. Уліцької [18]; О. Короткової [10] та б. ін.

Щодо комплексного дослідження періодики Тернопільщини вказаного періоду можна послатися на публікації та дисертацію О. Вільчинського “Преса Тернопільщини 1985–1991 років: структурно-змістовий аспект” [3; 4], у яких автор уперше здійснив осмислення структурно-змістових та мовних процесів у місцевій журналістиці цього періоду. А також наголосив на внутрішній динаміці та еволюції газетних жанрів, зокрема на динаміці співвідношення інформаційного та аналітичного й художньо-публіцистичного дискурсів окресленого періоду. Саме у цей час відбувся розворот від інформаційної до публіцистичної репрезентації життя в часописах.

Серед важливих наукових джерел вивчення специфіки неофіційної української періодики зазначеного періоду – довідник “Неурядова преса України: напрямки, адреси, телефони”, укладений 1991 р. [14], та каталог “Неформальна преса в Україні (1988–1991): Каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського”, укладений 2001 р. [15].

Бачимо, що в сучасній українській науці активно осмислюється період розпаду радянської та становлення власної незалежної держави. Це відображено як у розрізаних багатоаспектних профільних публікаціях, так і в систематизаційних виданнях, дисертаціях, публіцистичних працях. Актуальність публікації про газету “Тернове поле” забезпечує те, що вона окремо не була об’єктом дослідження.

У цій статті маємо на меті простежити редакторський та видавничий розвиток газети “Тернове поле”, беручи до уваги також авторський склад і жанрово-тематичне наповнення.

Нині з підшивкою газети Тернопільської організації НРУ “Тернове поле” [17] можна ознайомитися в Тернопільській обласній універсальній науковій бібліотеці (ТОУНБ) та в Обласному архіві Тернопільської області¹. У фондах ТОУНБ зберігається підшивка газети за 1990–1999 рр. Відзначимо, що підшивка не повна: по-перше, видання не було передплачуваним, тому не поступало планомірно у подібні установи, по-друге, не мало встановленої періодичності, по-третє, на початках було неформальним, самвидавницьким, тому потрапляло в категорію специфічних видань, які збирають переважно колекціонери. Загалом із 82-х чисел газети у фондах бібліотеки зберігаються 55. Відсутні ті випуски, які ми називаємо підпільними (№№ 1-7 було надруковано у Вільносі)² та №№ 13-18 за 1990, № 1 (19) за 1991, №№ 2, 3, 4 (25-26) за 1992, № 10 (32) за 1993, № 17 (39) за 1994, №18 (57) за 1995, №1 за 1999 рр.

Можливо, після ознайомлення із цією статтею громадяни, які мають ці номери видання, допоможуть укомплектувати підшивку “Тернового поля” в ТОУНБ або в обласному архіві. Адже саме преса і періодичні видання того часу дають неоціненний матеріал для вивчення істориками, філологами, соціологами, журналістами, “становлять значний інтерес, оскільки вони допомагають реконструювати діяльність національно-демократичних організацій та об’єднань із середини, визначити їх цілі, завдання, методи, шляхи співробітництва між ними, проаналізувати проведену роботу тощо” [2, с. 200].

В. Гайдамака переконує, що “вплив матеріалів преси був дієвим тільки в тому випадку, коли зміст друкованої інформації корелював з історичною пам’яттю широких мас українських громадян. Після ґрунтовного обговорення проблеми незалежності на сторінках періодичних видань у населення формувались певні позиції й відповідна поведінка щодо подальшої розбудови нової держави” [5, с. 82].

Підтвердженням цього є тематика, змістово-інформаційне наповнення публікацій в аналізованому виданні. Редколегії, головні редактори та автура газети “Тернове по-

¹ Екземпляри газети знаходяться у колекції таких біографічних центрів, як Москва і Санкт-Петербург. Так, за матеріалами останніх колекцій М. Паскалова, С. Соловйова, Є. Струкова уклали у 1993 р. зведений каталог періодичних видань “Самвидав і нова політична преса”. У ньому зустрічаємо такий опис: 1707. Тернове поле: Видання Тернопільської крайової організації Народного Руху України / Ред. Л. Крупа. – Тернопіль, 1989 [1].

² Характеристику цих випусків газети, що зберігаються у родинному архіві Крупів, див.: [7].

ле” залишили цікаві зразки громадянської активності українців у період зародження та перших років незалежності.

Від початку газета позиціонує себе як видання Тернопільської обласної організації Народного руху України за перебудову (згодом “за перебудову” усунуто, як і в назві самого Руху). У № 1-2 виступає підпис “редколегія”, у № 4 вже вказано адресу і телефон ТО НРУ та редактора – Левка Крупу, у № 5 – відповідального секретаря Михайла Левицького. З травня 1990 р. газета починає друкуватися легально у Чортківській районній друкарні управління у справах видавництва і поліграфії виконкому Тернопільської обласної ради народних депутатів. Згодом вона друкується у видавничо-поліграфічному комбінаті “Збруч”, останні випуски – у друкарні “Поліграфіст”. Її тираж у різні роки – 4-10 тисяч примірників. Обсяг – один друкарський аркуш, формат А3, №1-7 – формат А4. Інколи виходять спарені номери (№ 17-18, 20-21, 77-78, 79-80).

Редакторами газети за весь період її існування були:

- 1989-1991 рр. – Левко Крупа³ – співзасновник і редактор;
- 1992 р. – Оксентій Каменюк⁴; з № 5 (27) 1992 р. з’являється редколегія: Ігор Герета, Георгій Петрук-Попик, Богдан Хаварівський, Богдан Ткачик;
- у 1993 р. (№ 11 (33) у редколегію, крім названих осіб, входять Іван Бойчук, Олег Полянський, відповідальний за випуск – М. Письменний;
- за 1994 р. випуски газети підписані “редакційна колегія”;
- у № 2 (41) за 21.01.1995 р. шеф-редактор – Георгій Петрук-Попик;
- з наступного номера і до № 75 (05.07.1997 р.) – головний редактор Григорій Грещук⁵. У № 75 вперше вказано весь редакторський колектив, що працював над випуском: головний редактор – Г. Грещук, заступник головного редактора Н. Савчук, літературний редактор Л. Матко, технічний редактор С. Спак, випусковий редактор Г. Ясінський; редакційна рада: В. Скакун, І. Герета, О. Полянський, Г. Петрук-Попик;
- єдиний у 1998 р. спецвипуск №1-2 (79-80) підготувала редакційна рада у складі Г. Петрука-Попика, О. Полянського, В. Скакуна, І. Герети, Г. Грещука; випусковий редактор – Г. Ясінський;
- головний редактор двох випусків газети за 1999 р. – Ростислав Крамар.

³ Левко Крупа – поет, драматург, громадський діяч. Народився в с. Велика Березовиця поблизу Тернополя. Закінчив філологічний факультет Чернівецького університету. З 1988 р. прилучився до активної політичної діяльності, був одним із співзасновників крайової організації Народного руху України, редактором газети “Тернове поле”. 1990 р. його обрали народним депутатом України і депутатом обласної ради. У Верховній Раді працював у комісії з питань культури та духовного відродження. З 1991 р. і до останніх днів життя працював на посаді генерального директора Тернопільської державної обласної телерадіомовної компанії. Член Національної спілки письменників України з 1991 р. Автор збірок поезій “Чотири струни”, “У дзеркалі плуга”, “Міра болю”, книги драм “Три сторінки з літопису”. Лауреат Всеукраїнської премії імені братів Богдана і Левка Лепких. Помер 28 грудня 2000 р., похований у рідному селі.

⁴ Оксентій Каменюк народився 1927 р. у с. Гачин Горохівського р-ну, що на Волині. У 1943 р. вступив у юнацьку організацію ОУН. У 1944-47 рр. навчався у Луцькій педагогічній школі, після її закінчення вступив до Львівського педагогічного інституту на історичний факультет, де провчився лише півтора року. Політичний в’язень ГУЛАГу. З початком українського відродження (1989-1990 рр.) вступив у Народний рух України, згодом став редактором часопису “Тернистий шлях”. З липня 1993 р. очолив обласну організацію Конгресу українських націоналістів. Почесний голова цієї організації. Член редакційної колегії партійної газети Тернопільської крайової організації християнських демократів “За віру і волю”. Автор книги “Згода буде, незгода руйнує: хроніка діяльності Тернопільської обласної організації Конгресу українських націоналістів 2000-2003 рр.”.

⁵ Григорій Грещук – журналіст. Народився у с. Кобилля Збарзького р-ну Тернопільської обл. Закінчив Львівський національний університет ім. І. Франка у 1980 р. Працював оглядачем тернопільської обласної газети “Свобода”, завідувачем відділу газет “Колгоспне життя” (1973-1985) у Збаржі, “Новая жизнь” (1985-1989); заступник редактора гусятинської райгазети, редактор газети “Тернове поле”. Член НСЖУ з 1991 р. Автор книжки “История Койгородского края” (1989), “Так поставало Тернопілля” (2001), лауреат міжнародної премії “Нашого цвіту по всьому світу” (Канада-Україна).

Хронологічний підхід до аналізу редакторсько-видавничої специфіки газети дає змогу простежити її періодичність. У статусі самвидавівської вона виходила раз на місяць із завидною постійністю, що засвідчує високу згуртованість і дисциплінованість авторського колективу та першого редактора.

Свого піку в редакційно-видавничому плані газета досягає у 1995-96 рр., коли її редактором був професійний журналіст Г. Грещук. За ці два роки вийшло 34 номери. Газета заявила про випуск двох чисел на місяць, що реалізовувалося упродовж 1995 р., наступного ж – виходило по одному номеру.

У подальші роки, очевидно, зникла як переємність у випуску газети (не вказується загальний номер випуску), так і її потреба, бо й Рух – уже не така сильна політична сила, як на початку 90-х, і загалом преса в Україні стала демократичною, проте не завжди незалежною.

Аналізуючи стан тодішньої преси, О. Лебедева-Гулей зазначає, що “масово почали з’являтися видання “жовтої” або “бульварної” преси... Друкуються також газети “за інтересами” – для дачників, рибалок, мисливців; на ринку України з’являються еротичні, спортивні, професійні видання... Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. спостерігаємо навалу різноманітних магічних, розважальних видань... У цей час створюються різноманітні партії, а отже, і газети, які повинні доносити до читача ідеї даної партії, схилити до її підтримки... Найвищий законодавчий орган – Верховна Рада – засновує газету “Голос України”, яка подає повну інформацію про події в українському парламенті, ознайомлює читачів з позицією народних депутатів у зв’язку з прийняттям законів, порушує питання, які хвилюють громадськість України.

З’являється свій друкований орган і в Кабінету Міністрів – газета “Урядовий кур’єр”, яка відразу набуває статусу офіційної – саме на її сторінках друкуються укази Президента України, постанови КМ та закони, прийняті Верховною Радою.

Водночас виникають нові видання, що обслуговують інтереси бізнесменів, фінансово-промислових груп, приватних осіб, а також нові фаворити, що претендують на звання незалежних, незаангажованих, плюралістичних засобів масової інформації” [12].

У цьому контексті незалежна демократична преса почала втрачати ще донедавна передові позиції і щодо популярності у читачів, і щодо впливу на їх переконання, і щодо матеріально-фінансового забезпечення.

Повертаючись до хронологічного розгляду редакторського та видавничого розвитку газети “Тернове поле”, наголосимо, що ентузіасти, які працювали над першими випусками, вже з першого номера зверталися до зацікавленого читача, готового до співпраці, активного включення у перебудовні процеси. Редколегія звертається: *“... велике прохання до всіх членів та прихильників Народного Руху, товариства “Меморіал”, Товариства української мови та інших громадських організацій області подавати дієву допомогу газеті. Не забувайте, що ви – наші головні кореспонденти”*. У слові “від редакції” сказано: *“Можливо, не кожному з нас вистачить громадянської мужності, національної свідомості, високої гідності і навіть звичайної людської совісті розчистити до кінця тернисту дорогу народного поступу до історичної справедливості”*.

У наступних випусках редактори застосовують пряме і приховане звертання до читачів, послуговуються риторикою закликів: *“Кожен з нас повинен завжди бути українцем... кожен мабуть зрозуміє, що таким вірним українцем, таким воїном за Україну може бути кожен з нас... Тож кожний по мірі своїх сил може хоч малу часточку свого труду і вміння вкласти в ту величезну і світлу будову, яку належить збудувати нашому поколінню і поколінню дітей наших, і якій ім’я: воля і щастя українського народу”*; *“Газета надає свої шпальти всім, хто стоїть на позиціях гуманізму, не проповідує ворожнечі на расовій, національній основі, терпимо ставиться до різних віросповідань, не закликає відкрито чи скрито до кровопролиття чи інших насильницьких дій проти людини і суспільства в цілому”*.

Видавничо-поліграфічні риси видання зумовлені творчими і технічними можливостями редакторського колективу. Так, тексти перших випусків було надруковано машинописом, заголовки виконано із трафаретних літер на клейовій основі, логотип намальовано від руки. Макет виготовлявся в домашніх умовах у будинку сім'ї Крупів у селі Велика Березовиця Тернопільського району. Так тривало аж до часу, поки газету не почали друкувати легально, офіційно. Згодом виникли сприятливіші для якісного поліграфічного втілення технічні та фінансові умови. Це вилилося у професійній верстці, дизайні газети. Починаючи з 1992 р. комп'ютерний набір та верстку почали здійснювати на матеріальній базі редакційно-видавничого відділу Тернопільської Крайової ради Руху. Відтоді газета друкується у видавничо-поліграфічному комбінаті "Збруч", друк – офсетний, тираж – 5 тис., обсяг – 1 др. а. (8 ст.).

Кожен наступний рік газета виходила з іншим логотипом. Подаємо приклади їх оформлення у різні періоди існування газети:

З погляду тематики переважають публікації, у яких аналізувалися політичні переконання опозиційних національно-демократичних сил; висловлювалися думки про суспільно-політичну ситуацію, представлялися позиції політичних партій, інститутів влади. Ці публікації сприяли піднесенню національної свідомості народу України як основної умови боротьби за її політичну незалежність і суверенітет.

Практикувалися тематичні сторінки: "Уклін тобі, Тарасе" (№ 8); "Бо се голос Духа чуть" – присвячений річниці Тернопільської крайової організації Народного руху України – складається з передової хронікальної статті, помісячної хроніки справ Руху на Тернопіллі (№ 9); "Христос воскрес" (№ 10); перша сторінка № 6 (28) за 1992 р. присвячена Й. Сліпому. Часто на першу сторінку виносилися матеріали з продовженням (на наступних сторінках). Аж згодом це вилилося у сучасну технологію газетної верстки, яка передбачає анонси на першій сторінці у вигляді тексто-графічних орієнтирів із вказівкою сторінки розміщення матеріалів. Чи не перший анонс на першій сторінці фіксуємо у № 17 (39) за 1994 р. Послідовно оформляти першу сторінку за таким принципом почали за редакторства Г. Грещука.

Редколегія “Тернового поля” практикувала не тільки тематичні сторінки, а й тематичні випуски. Так, № 9 (13) за червень 1990 р. присвячено УСС; № 4 (22) за травень 1991 р. (спецвипуск) присвячено ОУН-УПА; № 5 (23) за серпень 1991 р. (спецвипуск) присвячено Інституту національного відродження України (ІНВУ); № 2 (76) від 24.08.97 р. присвячено 6-ій річниці Незалежності; випуски та спецвипуски, присвячені передвиборчій агітації: № 3 (7) за лютий 1990 р.; № 13 (35) від 2 квітня 1994 р.; № 1-2 (79-80) від 21.02.98 р.; №2 за червень 1999 р.

Крім основних номерів, виходили додатки, зокрема “Додаток до газети ТП № 17” – програма ОУН, на звороті – добірка і передрук із газети “Ровесник” (№47, 2-8 грудня 1990 р.) викривальних матеріалів “Ленін = Сталін” під загальним заголовком-гаслом “Ні – союзнному договору!”. У підшивці газети у ТОНУБ зберігається один випуск (№ 4 (31) за 17 червня 1994 р.) “Народного вісника Бериславщини”, який позиціонує себе як додаток до газети “Тернове поле” і є органом Бериславського осередку НРУ. Видрукувано в Тернопільській обласній друкарні, відповідальний за випуск М. Письменний.

З кожним виходом газета удосконалюється. Так, починаючи з № 9 (13) 1990 р. з’являються колонтитули; № 11 (15) за серпень відзначається порівняно якісним змістовим наповненням, що простежується на рівні змісту, обсягу, журналістської майстерності, громадянської позиції матеріалів; № 12 (16) за серпень уперше виходить на 8-и аркушах формату А 3; у № 4 (22) за травень 1991 р. уперше зазначено свідоцтво про реєстрацію (№ 30, сер. Тр від 27.10.1990); № 9 (31) від 29 жовтня 1992 р. містить більше ніж досі світлин, графічні елементи, а також оформлення колонтитулів; у № 2 (62) від 3.02.96 р. уперше окремо подано запрошення до співпраці “До уваги рекламодавців”; у № 1 (75) від 5.07.97 р. є 18 фото, 5 рисунків, велика кількість рубрик, більшість матеріалів мають ліди; № 2 (76) від 24.08.97 р., присвячений 6-ій річниці Незалежності, містить 23 фото тощо.

Редакційну політику можна простежити за сильними місцями видання, одним із яких є заголовок. Заголовки більшості матеріалів “Тернового поля” мають агітаційний, пафосний, закличний характер. Особливо це простежується у спецвипусках, присвячених передвиборчій агітації. У таких випадках використовуються модальні конструкції на зразок: “Блок незалежних демократичних організацій *закликає перетворити* день виборів у день найбільшої відповідальності нашого народу за своє політичне, економічне, духовно й екологічно чисте майбутнє. Блок *пропонує проголосувати* на виборах за кандидатів в народні депутати Верховної і місцевих рад України – представників демократичних організацій Тернопільщини”. Закличну семантику агітаційних матеріалів формують дієслова наказового способу: *зробіть* свій вибір; *вирішуйте*, за кого голосувати; *не будьмо* слабодухими у боротьбі за суверенність; *не вірмо* облудним обіцянкам бюрократів; *не піддаваймося* на провокації; *не ворогуймо* між собою, а щиро *братаймося*; *не допускаймо* ворожнечі між народами нашої України; *не упустимо* свій шанс відродитися державно; *не помилімся* при виборі народних депутатів; *оберімо* достойних; *хай не заколисують* вас передвиборні гасла; *віддаймо* голоси за представників демократичного блоку та ін.

Важливим засобом впливу на читачів були гасла: “В єдності – сила!”, “Рятуймо, українці, Батьківщину”, “Пам’ятай про великі дні наших змагань!”, “Наша слава не вмере, не загине”, “Закон підказує розумним – вертайся у Рух!”, а також різновиди прямої мови (цитати, вислови відомих політиків): “Тільки згуртована команда однодумців-реформаторів зможе вивести Україну з економічної кризи, покласти край корупції, злочинності, забезпечити справедливість і соціальний захист тих, хто його потребує, зберегти злагоду і стабільність у суспільстві” (В. Чорновіл).

Варто відзначити, що газета подавала не лише інформацію крайового масштабу, хоча вона, закономірно, переважала, але й багато матеріалів центральних рухівських органів або тих, що стосуються демократичних подій в Україні.

Перші номери газети “Тернове поле”, очевидно, справили на краян певне враження: щораз упевненіше і професійніше виглядає як її зміст, так і журналістські якості. Наступні номери стають свідченням популярності видання серед читачів. Підтвердженням цього є велика кількість листів, що зберігаються у домашньому архіві сім’ї Крупів і потребують спеціального окремого аналізу. В архіві міститься листування, що включає тексти промов, виступів, звернення, листи з вирізками статей, копії телеграм у різноманітні установи, запрошення на заходи громадських організацій, партій, постанови міських рад народних депутатів, листи-відповіді, копії листів тощо. У випуски газети потрапляли, звичайно, не всі матеріали, що надходили на адресу редакції.

На початковому етапі авторами “Тернового поля” були: Ігор Герета (псевдоніми – І. Медоборець, Олесь Бескид, Ярема Дністренко, Ігор Олесів, І. Слонь, Т. Устимків (?)), Левко Крупа (псевдоніми – Левко Мільчин, Кость Левко), Михайло Левицький, Володимир Стародубець, Богдан Ткачик, Богдан Бойко, Олег Полянський, Володимир Колінець, Олег Герман, Георгій Петрук-Попик, Михайло Косів, Ярослав Карп’як, Олесь Ангелюк та ін. Практикувалися колективні підписи від імені організації (Крайова організація НРУ, Товариство української мови ім. Т. Шевченка, товариство “Меморіал”, Тернопільська філія УГС, Спілка незалежної української молоді, товариство “Вертеп”, громадсько-політичний клуб “Дума” та б. ін.), груп осіб, а також анонімні (ініціативна група, редколегія, М.П., редакція, /р./ та ін.).

Авторами часопису були представники творчої еліти та інтелігенції Тернопільщини та України: Г. Петрук-Попик, М. Левицький, О. Ангелюк, Б. Ткачик, Л. Крупа, О. Герман, Б. Підгірний, Б. Стельмах, М. Литвин, С. Чернілевський, Б. Гордасевич, С. Костюк, М. Конопацька (М. Крупа), Л. Філінська, І. Олещук, Г. Грещук, Яр Славутич, Б. Лепкий; політичні лідери: С. Конев, М. Косів, В. Колінець, Б. Бойко, В. Чорновіл, С. Хмара, В. Стародубець, І. Герета, О. Полянський, В. Турецький, Л. Горохівський, Б. Павлівський, І. Бойчук, В. Литвинчук та б. ін.

Дописи у газету відправляли майже з усіх районів області: С. Богдан (с. Денисів), В. Пайонківський (с. Цєнів Козівського р-ну), Л. Михайлів (с. Кобиля Збаразького р-ну), М. Григор (Заліщики), І. Шпик (Теребовля), В. Адамівський (Бережани), І. Козира (Бучач), Я. Маріяш (с. Бліх Зборівського р-ну), М. Білий (с. Кудинівці Зборівського р-ну). Були й дописувачі з інших регіонів: П. Ціхонь (Запоріжчина), П. Головач (с. Садове, Миколаївська обл.), Б. Кайнаренко (м. Умань), П. Бойко (Сумщина), А. Ковтун (Київська обл.) та б. ін.

Крім власних матеріалів редколегія або редактори за всіх часів існування газети формували структуру та зміст видання, залучаючи листи читачів, громадських активістів, передруки. Останні займали значну частку газетних смуг. Зокрема, назвемо такі передруки: з календаря “Рідна нива” (Вінніпег, 1967); “За ким сумує дзвін” (О. Климчук) – з журналу “Україна” (№ 1 від 13.01.91); публікацію “Звитязний літопис” із книги “Туди, де бій за волю”; з книги О. Воропая “Звичай нашого народу”; присяга вояка УПА – “З літопису УПА”; “Передвиборні поради” – з книги “Шлях до перемоги. Технологія виборчої кампанії: Демократичні ініціативи” та б. ін.

Наявність рубрик є свідченням прискіпливого попереднього опрацювання матеріалів та способу їх подачі на шпальтах. Зазначимо, що в аналізованому виданні рубрики були постійно. Інша справа, наскільки послідовно та якої якості. Так, у випусках за 1989-1990 рр. фіксуємо такі рубрики: “Сурмач” (5 разів), “Матеріали крайового віча” (3), “Україна соборна” (2), “З історії визвольних змагань” (5); у 1992 р. постійною є рубрика “До 50-річчя УПА” (5). Розквіт рубрик спостерігаємо у 1995-96 рр.: “Калейдоскоп новин”, “Колонка з продовженням”, “Пантеон пам’яті і слави”, “Це цікаво”, “Вісті з районних організацій Руху”, “Погляд на подію”, “Вільна трибуна ТерПоля”, “На телеекранах”, “Поезія”, “З історії української церкви”, “Від прадавнього отчого порога”, “Дещо про останній місяць зими”.

Ця тенденція розвивається протягом 1997 р.: “Офіційна оцінка подій”, “Маємо право мати право”, “Кому це вигідно”, “На сесії ВР”, “Що залишимо нащадкам”, “Вікопомне”, “Напередодні”, “Це було в Тернополі”, “Мовою фотодокументів”, “Мовою документів”, “Духовний пантеон України”, “Що уряд нам готує”, “Пантеон”, “Сьогодні у нас в гостях”, “Маю думку”, “Справи рухівські і загальноукраїнські”, “Невігадана історія”, “Називаємо поіменно”, “Цього нам не забути”, “Наші славні земляки”, “Маловідомі сторінки нашої історії”, “На замітку допитливим”, “Стихія”, “На телеекранах”, “Смійтеся на здоров’я”, “Прикметі вір, але й перевір”, “Смачного”, “Світла пам’ять”, “Поезія”. Проте потрібно відзначити, що останні перелічені рубрики на шпальті рідко виступають “організаторами газетного простору”, підпорядковують і групують матеріали. Переважно рубрики тут виступають додатковими маркерами змісту основного заголовка, у межах однієї рубрики – один матеріал, у функціонуванні рубрик немає постійності, продовжуваності.

За весь час виходу газети практикувалися продовжувані публікації. Окремі з них: “Повернення до віри батьків – процес невідворотний” М. Косіва (№№ 5, 6, 9 1990 р.), “Іван Мазепа” Я. Карп’яка (№№ 7, 9, 11 1990 р.), “Золото комуністичної номенклатури” (№8-10, 12-13, 20 за 1995, № 2 1996 р.). З першого номера (40) 1995 р. запроваджено рубрику “Колонка з продовженням”.

Газета “Тернове поле” була офіційним виданням місцевої організації Руху, тому закономірно, що вона публікувала велику кількість офіційних матеріалів. Вони відображали організаційну, ідеологічну, громадську, виборчу діяльність осередку. Матеріали такої тематики втілені у формах жанрів офіційно-ділового стилю: заява, звернення, резолюція, рішення, ухвала, постанова; статут (Союзу українок, ІНВУ), присяга, телеграма; стенограма; відкритий лист, публічна заява, декларація (проводу ОУН), маніфест (блоку незалежних демократичних організацій); перелік кандидатів у депутати до ВР від демократичного блоку; біографічні довідки про кандидатів у депутати до ВР; передвиборча платформа кандидатів (до обласної ради від демократичного блоку); тези передвиборчої платформи, програма; агітаційна листівка, пам’ятка виборцям, заклик, цитата, гасло; депутатський запит, офіційний лист, офіційна відповідь.

Натрапляємо на такі малопоширені й не окреслені жанрові різновиди, які найчастіше автори іменують самі: *конспект виступу; відповідь на інтерв’ю; невилголошена промова; літературний запис роздумів; перезапис з касетного запису* тощо. Поширеними у виданні є більшість інформаційних та аналітичних журналістських жанрів. Проте їх місце, жанрові характеристики й модифікації, змістове наповнення можуть слугувати матеріалом для окремого аналізу, особливо з погляду становлення демократичної журналістики в Україні. Предметом для окремого розгляду можуть слугувати також випуски газети “Тернове поле” за 1995-96 рр., які у цій статті оцінено лише побіжно з огляду на великий масив матеріалів.

Дослідники одностайні в думці, що з 1980-х до кінця 1990-х українська опозиційна, а згодом партійна преса зробила потужний кількісний і якісний ривок у бік становлення демократії. Вона стала трибуною виголошення громадянської національної по-

зиції, пропагування державотворчих процесів, потужним джерелом вивчення історії та творення новітнього демократичного простору. На Тернопіллі свою роль у цих процесах відіграла газета “Тернове поле”. З редакторсько-видавничого погляду можна виділити два потужні періоди у її функціонуванні: 1989-1991 рр., у які видання отримало значний резонанс у зв’язку з інформуванням читачів про зміни у державі, формуванням у них активних громадянських переконань; 1995-1996 рр., коли газета відзначається високим професійним рівнем, що, очевидно, зумовлено приходом на посаду головного редактора фахового досвідченого журналіста Г. Грещука.

Аналіз редакційної політики (через підбір матеріалів, формування змісту номерів, тематики публікацій, поліграфічного оформлення першої сторінки, упорядкування рубрик тощо) дає підстави висловити думку, що газета “Тернове поле” пройшла у своєму розвитку шлях від аматорського до професійного рівня, зазнаючи за свій десятирічний час існування як піднесення, так і упадку. Видання стало і для політиків, і для представників творчої та наукової еліти, і для багатьох мешканців краю трибуною виголошення своєї причетності до державотворчих процесів. Навіть якщо оцінювати газету “Тернове поле” тільки з цієї позиції, то очевидно є цінність її інформаційного впливу як “координатора” організованого й цілеспрямованого державного будівництва аж до періоду, коли відбувся принциповий перерозподіл українського інформаційного простору.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Антологія самиздата / Гл. ред. В. Игрунов ; сост. М. Барбакадзе. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : antology.igunov.ru/1_alexeeva.html
2. Бондаренко С. Народний рух України та його роль у національно-політичному житті наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років: історіографія та джерела / С. Бондаренко // Україна–Європа–Світ : Збірник наукових праць. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2009. – Вип. 3. – С. 190-204.
3. Вільчинський О. Преса Тернопільщини в період суспільних змін (1989-1991 рр.) / О. Вільчинський // Теле- та радіожурналістика. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка. – 2010. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 15–18.
4. Вільчинський О. К. Преса Тернопільщини 1985–1991 років: структурно-змістовий аспект : Автореф. дис... канд. н. із соціальних комунікацій / 27.00.04 – теорія та історія журналістики / О. К. Вільчинський ; Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – 16 с.
5. Гайдамака В. Вплив вітчизняної періодичної преси на розвиток української державності в 90-х роках ХХ ст.: Проголошення незалежності / В. Гайдамака // Схід-East. – 2010. – № 7 (107). – С. 80-83.
6. Гутор М. Сторінки недавньої історії: Газета “За віру і волю” / М. Гутор // Сайт Агентства стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sd.net.ua/2007/10/18/stornki_nedavno_stor_gazeta_za_vru_volju.html
7. Дащенко Н. Л. Самвидавівська газета “Тернове поле”: проблемно-тематичний та жанровий аспекти / Н. Л. Дащенко // Наукові праці Кам’янець-Подільського університету ім. І. Огієнка : Філологічні науки. – Вип. 25. – Кам’янець-Подільський : ПП “Медобори-2006”, 2011. – С. 438–442.
8. Дяченко М. Д. Жанрові трансформації інтерв’ю в регіональній пресі 70–90-х рр. ХХ ст. / М. Дяченко // Держава та регіони : Науково-виробничий журнал. Серія : Соціальні комунікації. – 2010. – № 1. – С. 125–129.
9. Кіпліані В. У пошуках самвидаву / В. Кіпліані // Український журнал. – № 4. – 2009. – С. 28–30.
10. Короткова О. В. Формування системи нової преси в Україні на початку 90-х років / О. В. Короткова // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспект

ти : зб. наукових праць (Рубіжне, 17-19 травня 2011 р.). – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 86–88.

11. Костишева С. О. Становлення і розвиток друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті рр. ХХ ст.) : Автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.01 / С. О. Костишева ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 36 с.

12. Лебедєва-Гулей О. З. Тенденції розвитку української газетної публіцистики 1991–2006 рр. / О. З. Лебедєва-Гулей // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2006. – Т. 25. – С. 81–85. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2169>

13. Неурядова преса України: Напрямки, адреси, телефони / [упоряд. В. Довгич, В. Журавський]. – К., 1991. – 56 с.

14. Неформальна преса в Україні (1988–1991): Каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки імені В. Вернадського / [уклад. Т. Борисенко, О. Залізняк, О. Обертас та ін.]. – К. : Смолоскип, 2001. – 141 с.

15. Павлюк І. З. Українська преса Волині 1990-2000 років як інформаційно-культурне явище / І. З. Павлюк // Українське журналістознавство. – К. : Інститут журналістики, 2002. – Вип. 3. – С. 10–16.

16. Сімперович В. М. Історіографія національно-демократичного руху за суверенізацію та незалежність України на рубежі 80–90-х років ХХ ст. : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.06 / В. М. Сімперович ; НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського. – К., 2005. – 17 с.

17. Тернове поле : газета – видання Тернопільської крайової організації Народного руху України. – №№ 1-82 за 1989-1999 рр. (за винятком відсутніх у підшивках номерів).

18. Уліцька О. В. Регіональна преса у конфліктному полі місцевих органів влади (за матеріалами львівських газет 1994-2004 рр.) : Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / О. В. Уліцька ; Львівський національний ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 22 с.

19. Щербакова О. А. Проблема формування національної еліти України кризь призму преси 90-х років : Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / О. А. Щербакова ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 1999. – 20 с.

Наталія Дащенко

Редакторско-издательские трансформации газеты “Терновое поле”

Прослеживается редакторское и издательское развитие газеты “Тернове поле” (1989-1999 гг.). Оцениваются отдельные полиграфические черты издания. Сделана попытка рассмотреть издательскую политику через анализ периодичности, редакционного и авторского состава, подборки материалов за тематикой и жанрами.

Ключевые слова: газета “Тернове поле”, периодичность, редактор (редколлегия), тематическая страница, спецвыпуск, авторский состав, жанровый спектр.

Natalia Daschenko

Editorial and publishing transformation of the newspaper “Ternove pole”

Traced the development of editorial and publishing of the newspaper “Ternove pole” (1989–1999 years). Reviewed by a separate printing features edition. An attempt was made to analyze of the publishing policies by analyzing the frequency, and the author of the editorial staff, selection of the materials for themes and genres.

Keywords: newspaper “Ternove pole”, frequency, editor (editorial board), thematic content, special issue, avtura, genre spectrum.